

en datiu quiescent (ἐν Ἀφάνναις), Suidas registra la glossa σκινδαψός ἀφάννα ο sigui 'mot sense sentir', així com una glossa *apinae φάννας* (amb variant ἀφάννας en un dels mss, *CGL* II, 940), on ara podem comprendre que es tracta de l'equivalència llatinitzant APINAE, identificada abans com a nom llatí de la mateixa població, situada a la Dàunia o sigui l'Apúlia. De fet APINAE és conegut per Plini, i algun altre autor llatí (Marcial o Martianus Capella), que usen també *apinae* en el sentit de «bagatel·les». Com que una *ā* interna en síl·laba oberta es degrada en *i* en llengua llatina, però no en osc ni en grec, no sorprèn que vagi haver-hi una variant en *-inae*; però és d'esperar que *-anae* romangués vigent en el territori austral d'Itàlia; i sobretot havent aparegut una variant amb *-nn-* (*n* duplicada), és natural que sigui aquesta la forma vocàlica en què el mot ha passat al romànic, car també tenim *nn* en tots dos passatges en els diversos mss. d'Apuleu; i un dels dos passatges d'aquest, un dels mss. ho escriu amb *f* senzilla, l'altre amb *ff*, i en l'altre passatge aquest punt resta ambigu.

Grammont (*RLR* XLIV, 131, cf. Ribezzo, *RivlGrIt.* XVIII, 96) reclamava com a base del mot romànic una *FF* doble, però val a dir que fins essent senzill aquest so, en els mots llatins (normalment d'origen estranger) on el trobem, sovint hom l'alterà en *-FF-* per adaptació a un consonantisme més corrent en llatí. I majorment en els verbs en *AF-* (com en general en molts en *AL-*, *AN-*, etc.), on es cregué que eren compostos de *AD* + consonant.

Pel que fa a la variant francesa en *-b-* aspirada, s'ha de mirar com a resultat de la influència d'un so elemental, onomatopèic o interjeccional *han!*, expressió gemegosa del qui fa un esforç penós, tal com explicà bé Spitzer (*ZRPb.* XLVIII, 82, igual que Sainéan, *Sources Indig.* II, 61), però no és sostenible l'opinió d'aquest en quant vol fer-la extensiva a l'etimologia de tota la família romànica del nostre mot, car no trobo que una síl·laba *fan* tingui en absolut cap valor imitatiu ni fono-simbòlic; també perquè no es veuria per quina raó el francès havia triat *b*, i en canvi *f* les altres llengües.

En síntesi aquesta etimologia a base de la frase greco-llatina familiar i tardana és força convincent i no em penedeixo d'haver estat el primer que la reportés i acceptés en un dicc. etimològic, el *DCEC*; a desgrat de la reserva i titubeig de les notes d'Ernout-M., de Walde-H. (I, 21 i 844) i dels altres. Pel costat semàntic he de posar ara de relleu que es pogué partir de la noció d'"explicació evasiva i penosa", que constatem en Apuleu cap a la d'"esforç penós per sortir d'un mal pas" i d'ací la resta, tant com pels canals semàntics concurrents (i ben possiblement no menys reals) que ja vaig deixar consignats en el *DCEC* i ara en el resum inicial. Atesa la referència a Apúlia i les del Mediterrani sud-italic que també impliquen la presència en Suidas i, ben clarament, en Apuleu, és ben legítima la teoria d'una procedència osca que ha defensat després Pisani (*Festschr. Rohlfz*, 1958, 372ss., i no sembla que l'extensió romànica de l'àrea del mot ens en hagi

de dissuadir.⁵

Sens dubte resta molt d'obscur o escassament convincent en totes les fases antigues d'aquesta etimologia. Fins que els latinistes i lingüistes d'especialització antiga no ens donin investigació ben detinguda —les notes de Walde-H., Ernout-M. i fins del *TbLL* són per desgràcia brevíssimes, insuficients— no podem avançar més fermament. No perdem de vista ara que al costat de l'osc, i encara més, hi havia per aquest sector d'Itàlia llengüatges com el messapi, de la branca illiro-venètica, i ja no itàlica. I si no estem pas segurs que els parlars sorotàptics fossin, abans que tot, illiro-venètics, no podem negar a Pokorny i d'altres que ben sovint coincidien en el lèxic. Ara bé hi ha una altra paronomàsia —no estem segurs si casual— a tenir present.

Començo transcrivint del *DCEC* (II, 484b40ss.) i *DECH* el que hi tinc publicat sobre *fanar*. El port. *fanar* és 'despuntar les orelles, cixorellar, escornar' i 'circumcidar', també gall. *fanar* (Sarmiento, *BRAE* xv, 37); van amb els noms de persona i de lloc portuguesos i castellans reunits per Silveira (*RLus.* xxxv, 73) incloent-hi ast. *fana* 'esllavissada de terres', port. *fanadura* 'circumcisió, tallada, amputació' (ja en *Pantaleão d'Aveiro*, S. xvi, *RLus.* xvi, 95) i cast. ant. *fañado* 'desorellat' en la *Monteria de Alfonso XI*. Interessa abans que tot l'antiguitat del mot, que apareix en el sentit de 'mutilar, tallar (les orelles)' una vegada en les *Cantigas* («outros das orelhas foran fanados»). Rodríguez Lapa (*Ctgs. d'Esc.*, p. 699) assenyala *fanar* 'traspasar, morir', en dos docs. gallecs de 1287 i 1299, i proposa llegir *seer fanado* 'mutilat, esguerrat' (com a eufemisme per 'mort', si fa no fa) i *fanar-se* 'quedar mutilat' en dues cantigas de escarnho de mitjan S. XIII [llicions conjecturals, però convincents, en l'obra de dos trobadors, que semblen gallecs i dels anys 1255-58 o 1240-60, veg. els detalls que dono en el *DECH*]; una forma cast. lleonesa *fañado* deu existir realment, puix que l'empra Valladares per traduir el gall. *fanar* («mutilar, cortar, cercenar», Lluçà, «dejar mocho», Vall.), però Figueiredo el dóna com a gallec en el sentit de 'marcir', i amb aquest l'usa un escriptor gallec tan castís com Castelao («umha fanada ilusión», «Galiza conta con algo mais que umha hestória fanada», *Escolma Dón.*, 168.19, 300.25).

És ben probable que hi hagi relació amb el NP *Fan, Fânez*, del cast. preliterari i cidià, que MzPi qualifica de «ciertamente prerromano».

Però sobretot és evident que s'haurà de pendre en consideració en el problema de l'origen del fr. *faner*, oc. *fanar* 'marcir', que molts (Bloch, Wartburg, *FEW* III, 461b, etc.) han cregut procedent del ll. FENUM 'fenc'; però M-L. (*REW*, 3241) resta indecís i jo descarto la idea, no sols per no separar-lo del mot lusitànic (que postula clarament *-NN-* geminada), sinó perquè la *a* de *faner* és massa antiga en francès perquè sigui compatible amb la base FEN-, i en occità és ja medieval. Ja Gamillscheg (*EWFS*) va veure que havia de ser pre-romà, però és evident, per la F-, que s'erra en creure'l cèltic. En canvi la base fonètica FANN-, que